

К. А. КОЧЕТОВА

Харківський інститут МАУП

О. В. БЕРВЕНО

Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна

СУТНІСТЬ І МЕХАНІЗМ ФУНКЦІОНУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Наукові праці МАУП, 2006, вип. 1(13), с. 28–31

Розкрито сутність соціальної економіки, проаналізовано інструменти та механізм створення ринкової економіки соціального типу. Серед ключових моментів формування соціальної економіки вирішальну роль відіграє держава, яка не лише декларує соціальні пріоритети, а й створює ефективні соціальні механізми для їх втілення на практиці.

У сучасних умовах глобальних перетворень, що стосуються всіх країн і сфер життєдіяльності будь-якого суспільства, необхідно сформувати чітке уявлення про природу новітніх процесів і про шляхи подальшого розвитку людства загалом та окремої країни. На наш погляд, найефективнішим шляхом розвитку будь-якої країни є створення соціально орієнтованої економіки.

Розвиток соціальної економіки та соціальної політики держави є дуже актуальними теоретичними й практичними питаннями, які досліджують зарубіжні та вітчизняні вчені — Алле М., Волгін Н. А., Гелбрейт Дж., Грінберг Р. С., Гриценко Н. Н., Задорожний Г. В., Ігнатова Т. В., Клаус В., Мацинашвілі Т., Рубінштейн А. Я., Слезінгер Г. Є., Шарков Ф. І., Ерхард Л. та ін. Але, на нашу думку, ще не вирішені певні питання стосовно практичного втілення концепції соціальної ринкової економіки. Спробуємо тут охарактеризувати механізми функціонування соціальної економіки та довести, що розбудова соціальної економіки є безальтернативним варіантом подальшого розвитку будь-якої країни, що намагається посісти гідне місце в сучасному світовому господарстві.

Соціальна економіка — це така система господарювання, яка забезпечує соціально-економічне зростання при одночасному економічно орієнтованому соціальному розвитку. Найважливішу роль у формуванні соціальної економіки відіграє людський та інтелектуальний капітал [3, 8].

Головною метою економічного зростання має бути послідовне поліпшення умов життєдіяльності людей на основі ефективного використання трудових, інтелектуальних, природних, науково-технологічних, матеріальних та фінансових ресурсів. Соціальна економіка — це економіка ринкового типу з посиленням впливом держави на соціальну сферу, яка є особливою галуззю державної та господарської діяльності, в центрі якої перебуває людина з її потребами. Соціальна сфера — це сукупність різних видів, функцій та організаційних форм соціальної діяльності, спрямованої на охорону здоров'я та життя людей, поліпшення якості життя, підвищення рівня освіти та ін. Тобто основними секторами соціальної сфери є охорона здоров'я, освіта, наука і технологія, культура, ЗМІ, спорт, туризм, соціальна допомога, соціальне страхування, пенсійне забезпечення, охорона праці та ін.

Соціальна спрямованість економіки зумовлена передусім орієнтацією на підвищення життєвого рівня внаслідок економічного зростання. Для цього необхідно створити економічний механізм господарської діяльності, адекватний соціально-економічному середовищу та стратегії соціального розвитку країни. Крім того, економічна структура в соціальній економіці повинна відтворювати соціальну структуру та суспільні відносини, що притаманні цьому суспільству, зокрема задовольняти його споживацькі потреби, а також соціальні потреби різних соціальних груп та окремих громадян.

Соціальна політика є орієнтиром і стимулом розвитку соціальної економіки. Головна умова реалізації соціальної політики — ефективне проведення економічної політики. У рамках соціальної політики важливо розвивати такі інвестиційно-відтворюючі галузі соціальної сфери, як система освіти, науки, охорони здоров'я та культури.

Соціальна економіка ґрунтується на ідеї задоволення потреб населення, а не на підвищенні показників виробництва. Водночас ефективне функціонування ринкового механізму має сприяти забезпеченню зайнятості населення і підвищенню його життєвого рівня. Соціальна спрямованість економіки проявляється у підпорядкуванні виробництва споживачу, задоволенні соціальних потреб населення, а також у соціальному перерозподілі доходів, в акумуляції коштів для надання допомоги малозабезпеченим верствам населення та забезпеченні соціальних гарантій усьому населенню. Важливим критерієм соціальної економіки є пріоритет соціального захисту та соціальної справедливості над економічною ефективністю.

Соціальний захист і соціальна справедливість забезпечуються шляхом державного регулювання економіки, через перерозподіл створених благ, податкову політику, правове забезпечення. Тобто соціальна економіка потребує активного державного регулювання.

Головною рушійною силою ринкової економіки є приватнопідприємницька ініціатива, яка надає всьому економічному устрою максимальну ефективність, виділяє значні ресурси для соціальних програм, є важливим підґрунтям свободи особистості у всіх проявах її життєдіяльності. Таким чином, соціально орієнтована держава сама створює необхідні умови для забезпечення ефективності розвитку соціальної ринкової економіки. Держава займається перерозподілом фінансових коштів, отриманих в соціальній ринковій економіці, забезпечує баланс між ринковою ефективністю та соціальною справедливістю. Держава повинна орієнтувати економіку на досягнення соціальних цілей суспільства і нації.

Необхідність державного регулювання пов'язана з внутрішніми недоліками самого ринкового механізму, передусім з його "ідеальністю" (саморегулювання ринкової системи можливе лише в "ідеальних", досконалих умовах). Ринковий механізм не може сам регулювати галузі виробничої та соціальної інфраструктури, забезпечувати соціальний захист населення, охорону навколишнього середовища. В сучасному світі

державне регулювання економіки може проводитись як адміністративно-правовими методами, так і з використанням економічних ринкових важелів та механізмів. Воно проявляється в тому, що всі зусилля держави мають бути спрямовані на вдосконалення якісних показників економічного розвитку: підвищення рівня та якості життя, всебічний розвиток персоналу, охорону навколишнього середовища та ін. Це регулювання має охоплювати:

- соціальну складову економічної політики (соціальна політика, соціальні програми, соціальний захист населення, забезпечення зайнятості, регулювання сфери освіти, науки, охорони здоров'я, демографічна політика та ін.);
- політику регулювання доходів (контроль за динамікою цін, заробітною платою, податкова політика, трансферти);
- зовнішньоекономічну політику (валютна політика, митне регулювання, залучення іноземного капіталу, створення спільних підприємств);
- структурну політику, яка має формувати та підтримувати найефективніші пропорції національного господарства [2, 88].

Для ефективного виконання державою соціальних функцій потрібен високий економічний потенціал ринку. Лише тоді соціальна економіка зможе забезпечити достойний рівень життя та вільний розвиток людини будь-якого соціального класу або суспільства загалом. Цих рівнів життя можна досягти шляхом забезпечення зайнятості, достатнього рівня заробітної плати, а також шляхом розвитку системи соціального страхування, підтримки сім'ї, материнства та дитинства, піклування про людей похилого віку, молоді та ін.

Соціально орієнтованій економіці необхідна допомога держави в розвитку таких важливих галузей, як освіта, наука, культура, охорона здоров'я, пенсійне забезпечення та інші форми соціального захисту. Якщо ці галузі є пріоритетними, то економічне функціонування сприяє створенню інтелектуального капіталу нації, який є ядром соціальної економіки. Держава повинна постійно контролювати стан економіки та соціального життя, створювати та змінювати умови, які б забезпечували правильний напрямок для руху самостійних вільних агентів господарської діяльності.

Інтелектуальний капітал є нині найважливішим ресурсом соціального суспільства, бо саме інтелектуальні ресурси створюють в ньому ос-

новне багатство. Інтелектуальні здібності людини, що входять в систему ринкової економіки як головний елемент, забезпечують високий динамізм і високу якість соціального та економічного прогресу суспільства. Інтелектуальний капітал, як найефективніший сьогодні продукт прогресу, здатний забезпечити сталий розвиток суспільства та країни.

Соціальна економіка може ефективно функціонувати лише тоді, коли держава забезпечує пріоритетний розвиток інтелектуального потенціалу суспільства, впроваджує його у процес суспільного відтворення. Держава повинна не лише виконувати захисні функції, а й планувати, управляти, забезпечувати, розподіляти і створювати умови для якісного індивідуального та суспільного існування, вирішувати соціальні протиріччя, формувати справедливий соціальний устрій, що створює умови для ефективного накопичення і розвитку інтелектуальних здібностей особистості та суспільства загалом.

Соціально орієнтована економіка передусім має виконувати соціальні зобов'язання відносно працездатних людей як вирішальної сили економічного розвитку, забезпечувати їм можливість отримати високий рівень освіти, знайти відповідне до освіти місце працевлаштування, мати гідні умови праці, підвищувати свою кваліфікацію та отримувати достойне винагородження за працю. Достойну оплату праці можна забезпечити завдяки механізму мінімальної заробітної плати, яку встановлюють на рівні прожиткового мінімуму. Заробітна плата повинна забезпечувати працівникам та їхнім родинам гідний рівень життя, максимально задовольняти потреби, забезпечувати можливість для відпочинку, саморозвитку та самовдосконалення. Адже працездатні люди є найактивнішою частиною населення, тобто вагомою силою соціальної економіки. Стосовно непрацездатних людей та вразливих верств населення також необхідні високі соціальні гарантії, які б забезпечували своєчасну державну і суспільну підтримку.

Таким чином, окрім налагодження механізму ефективного реформування економіки, необхідно створити таку систему соціального захисту, яка б відповідала соціальній спрямованості економіки країни. Система соціального захисту як комплекс соціально-економічних відносин має забезпечувати гарантовані державою можливості людини задовольняти свої фізіологічні, соціальні і духовні потреби, необхідні для підтримки гідного життя.

Для створення ефективної системи соціального захисту необхідно впровадження нових соціальних технологій з пріоритетним розвитком обслуговування в нестаціонарних умовах, формування дієвої системи соціального страхування, яка б доповнювала діючу систему соціального забезпечення поступовим переходом до триканальної системи фінансування сфери соціального страхування (держава – підприємство – особистість). Насамперед необхідно забезпечити мінімальні соціальні стандарти, тобто створити такі принципи і методи соціального захисту, які надають всім громадянам країни однакові можливості отримувати певні види соціальних послуг і мінімальні обсяги соціальних благ, незалежно від міри їхньої участі у виробництві. Для цього потрібна консолідація економічної, фінансової, структурної та інвестиційної політики, а також системи прийняття, виконання законів і державного управління.

Запровадження найефективніших ринкових форм соціального захисту сприятиме тому, що соціально спрямована економіка сама забезпечить захист економічно активного населення шляхом створення різноманітних форм зайнятості, а вже держава намагатиметься мінімізувати соціальні ризики для всіх верств населення. Перетворення системи соціального захисту на один з основних чинників розвитку продуктивних сил та соціальної ринкової економіки можливе лише тоді, коли вона охоплює цілком усе населення, адже природа соціальних ризиків така, що вони поширюються на все населення країни. Запровадження повноцінних ринкових соціальних регуляторів зайнятості та оплати праці передбачає не тільки створення відповідної законодавчої бази, а й ефективної системи розвитку окремих видів соціального захисту та відповідних дієвих економічних механізмів їх застосування.

Ще раз нагадаємо, що “головним результатом і головною рушійною силою історичного процесу все більш очевидно стає розвиток самої людини” [1, 7]. Тому особливу увагу держава зобов'язана приділяти соціальній сфері, тобто самій людині та її потребам, освіті та охороні здоров'я. Саме ця сфера, що може ефективно розвиватися лише при сприянні держави, створює всі необхідні для ринкового механізму ресурси, передусім якісні трудові ресурси.

Як уже зазначалось, ринковий механізм не здатен сам регулювати соціальні галузі (освіту, охорону здоров'я, соціальну інфраструктуру та ін.) та забезпечувати соціальний захист насе-

лення. Для цього використовуються як адміністративно-правові методи державного регулювання, так і економічні ринкові важелі та механізми, спрямовані на вдосконалення якісних показників економічного розвитку: підвищення рівня та якості життя, всебічний розвиток людини та охорону навколишнього середовища. У зв'язку з цим найважливішою є орієнтація на інтелектуальний розвиток особистості та суспільства загалом, оскільки це ключовий фактор функціонування соціальної економіки. Соціальна економіка передбачає справедливий перерозподіл створених благ, урівноважену податкову політику та правове забезпечення, а для цього необхідний баланс між ринковою ефективністю та соціальною справедливістю, який сприятиме досягненню соціальних цілей суспільства на сучасному етапі розвитку.

В сучасних умовах розвитку українського суспільства, коли різко змінюються соціальні, політичні та економічні умови, дуже важливо ви-

окремити пріоритетні напрямки суспільного розвитку. На наш погляд, це може бути становлення ефективної соціальної економіки, яка б забезпечила різноманітні соціальні гарантії та сприяла формуванню інтелектуально багатого суспільства. У зв'язку з цим треба використовувати досвід інших країн, що розбудовують соціальну державу, а також враховувати ментальність українського народу.

Література

1. **Васильчук Ю. А.** Социальное развитие человека в XX веке // *Общественные науки и современность.* — 2001. — № 1. — С. 3–26.
2. **Економіка і кібернетика** на початку XXI століття / За наук. ред. Г. В. Задорожного, В. Г. Михайленка. — Харків: ХНУ, 2005. — 206 с.
3. **Слезингер Г. Э.** Социальная экономика: Учебник. — М.: Дело и Сервис, 2001. — 368 с.

The object of research the peculiarities of the formation of social market economy. The purpose of research analyzes of the peculiarities, conditions and the formation of social economy under the influence bath of socio-cultural and economic factors. The strategy of the formation of social market economy with the accent on the problems of it particularities and the ways of formation has been invented.

Надійшла 2 березня 2006 р.